

Imre Mihály

MATTHAEUS DRESSER MAGYAROKNAK SZÓLÓ ISMERETLEN KÖNYVAJÁNLÁSA 1587-BŐL

A Herzog August Bibliothek állományában, Wolfenbüttelben őrzik a 130.2 Rhet jelzetű kötetet. A szerzőnek – Matthaëus Dresserusnak – gazdag kapcsolatrendszere volt a 16. századi magyar protestáns kultúrával, a könyv latin nyelvű ajánlása ennek újabb bizonyítékát mutatja. Címleírása a következő: *MATTHAEI DRESSERI, TAM RERUM VARIETATE ET copia quam sermonis puritate & elegantia commendatae: HARUM ORDINEM & seriem post praefationem inueniens. Cum gratia et privilegio. FRANCOFURTI AD MOENUM, excudebat Ioannes Spies. M.D. LXXXVII.*¹

A korábbi – 19–20. századi hazai – szakirodalom egyáltalán nem regisztrálta M. Dresser és a német reformáció magyar kapcsolatait, újabban Szabó András tanulmánya irányította a figyelmet a lipcsei professzorra és magyar kortársaira.² Ennek alapján kirajzolódik a szellemi folyamat, miszerint magyar arisztokratákkal és azok támogatott peregrinusaival-alumnusaival volt jó kapcsolatban a lipcsei egyetem tanára. Kitüntetett érdeklődéssel figyelte a magyar történelem eseményeit és a magyar protestantizmus fejleményeit. Korának teológiai áramlatai közül a filippizmus-hoz vonzód(hat)ott, ez magyarázhatja, hogy kiváló kapcsolatokat tartott fenn az egyértelműen helvét irányzatú magyar főurakkal és azok alumnusaival. Különösen Mágocsy Gáspárral és Andrással ápolt jó kapcsolatokat, kettejük alumnusai nagy számban tanultak német földön, többek a lipcsei egyetemen is megfordultak. Szabó András négy olyan műről tudott, amelyet magyaroknak ajánlott a szerző. 1584-ben jelent meg a *De festis et praecipuis anni partibus liber* c. műve, ajánlása Mágocsy Andrásnak szól. Ugyanitt felsorolja a Mágocsyak alumnusait, akiket ő is támogat és a Mágocsy-birtokokon működő prédikátorokat (Kassai Császár György, Szentmihályi Boldizsár, Tornai C. Máté, Debreceni Mihály, Thúri Mátyás, Szegedi Tamás,

¹ Emellett még van egy példány Wolfenbüttelben, jelzete: S: Alv.: U 262. A kötet vegyes tárgyú szónoklatokat tartalmaz, van közöttük teológiai jellegű, történetfilozófiai a négy világbirodalomról, uralkodó-tudós kortársokról, de retorikai elméleti, retorikatörténeti témájúval is találkozunk, értekezik a görög nyelv hasznáról és kulturális jelentőségéről: *Oratio, de Diluio, De Educatione populi Israelitici ex Aegypto, De Transitu per Iordanis alueum, De Instauratione vrbis Hieros., De Immanuele, De Michaele Principe magno, De Pentecoste, De Ira, De Ecclesia Aethopica, De Arte moriendi, De Monarchijs, De Pontificijs insidijs, De Bello sacro, De Nouo anno octogesimo, &., De Ioachimo Camerario, De Imperatore Maximiliano, De Hieronymo Vuolffio, De causis quae cladem afferunt linguae Graecae in his Regionibus.*

² SZABÓ András, *A magyar késő humanizmus történetéhez = Collectanea Tiburtiana: Tanulmányok Klaniczay Tibor tiszteletére*, szerk. GALAVICS Géza, HERNER János, KESERŰ Bálint, Szeged, JATE, 1990 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 10), 215–233.

Beregszászi János, Nagytályai Bertalan). Dresser 1586-ban adta ki *Isagoges historicae...* c. munkáját, amelyet Mágocsy Gáspárnak ajánlott.³ 1587-ben jelent meg az *Isagoges historicae...* következő része Forgách Mihályhoz intézett ajánlással. 1588-ban bocsátja ki a *De festis...* második kiadását, ajánlását Mágocsy Andráshoz és ifjabb Mágocsy Gáspárhoz intézte a szerző. Szabó András szerint: „Összegezőképpen elmondhatjuk, hogy Dresser magyar kapcsolatai 1583-tól 1589-ig voltak a legintenzívebbek. Személyesen találkozhatott és levelezett a wittenbergi magyar coetus tagjaival, ezen belül is főként Mágocsy András és Gáspár pártfogoltjaival, s levelezésben állt Mágocsy Andrással. Érdekes egyezéseket mutatnak a vele kapcsolatban álló peregrinusok életrajzai, többségük később az abaúji esperességben működött, vagy Sárospatakon lett tanár vagy prédikátor.”⁴

Mindezt ki kell egészítenünk egy mostanában átvizsgált kéziratos forrásanyag adataival. Id. Széles András több változatban is megírta a 18. század végén, 19. elején a beregi egyházi vidék történetét. Láthatóan kiterjedt anyaggyűjtést végzett, ezek sorában bukkant fel *A beregi tractus históriája 1812. (Mellyeknek materialjait összeszedte id. Széles András, 1812.)* c. műve. A vaskos, lapszámozás nélküli kézirat láthatóan jól tájékozott a Mágocsyak, környezetük és Dresser kapcsolatáról. Bemutatja a protestantizmus legfőbb támogatóit, jötevőit; Gáspár és András tárgyalásánál részletezi a *De festis...* (1584) üdvözlőverseit, szó szerint, teljes terjedelmében idézi Szikszai Siderius (azaz Vas) János, Johannes Gyulai és Paulus Albus Berexasius műveit. Idézetei minden esetben kifogástalanul pontosak, a lapszám megjelölésével.⁵ Ez a forráscsoport azt bizonyítja, hogy a 19. század elejéig az egyháztörténetírásban közismert volt Dresser magyar kapcsolatainak ténye és jelentősége, csak valamikor később homályosodott el tudományosságunkban. Mostani ajánlása alapján ehhez hozzátehetjük, hogy Dressernek szoros kapcsolata volt a beregi, abaúji, felső-szabolcsi, nyírségi térségek értelmiségi rétegével, nyilván ezért is őrizhették itt jobban ennek az emlékezetét.⁶

³ Ugyanebben a kötetben elkerülte Szabó András figyelmét egy Mágocsy Gáspárhoz írt, két lap terjedelmű latin nyelvű epigramma: Lucae Vietoris Biharij *Epigramma... Casparem Magochi*, 549–550. Szerzője Bihari (Kádár?) Lukács, aki 1585. augusztus 7-én iratkozott be a wittenbergi egyetemre, 1587-ben Kassára került magyar másodprédikátornak. Itt – bár a kálvini irányzathoz húzott –, mégis aláírta az ötvárosi hitvallást. (Vö. ZOVÁNYI Jenő, *A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1977, 193, 401.) Verses művét nyilván Dresser felkérésére írhatta.

⁴ SZABÓ, 1990, 224–225.

⁵ A kéziratos kötet lelőhelye: Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, I. 32/A. a.1.

⁶ Az utóbbi évtizedben Dresser hazai ismertségét – más vonatkozásban ugyan, de – határozottan növelte, hogy erősödő figyelem fordult széles körben népszerű retorikai működése felé, terjedelmes szemelvény jelent meg retorikájából magyar nyelven: *Retorikák a reformáció korából*, A szövegeket és az illusztrációkat válogatta, sajtó alá rendezte, a kötetet szerkesztette, a bevezetőt, a záró tanulmányt és a jegyzeteket írta IMRE Mihály, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2003 (Csokonai Könyvtár, Források 5.), 87–131. Nem véletlen, hogy egy itt közölt mintaszónoklat is „antiturcica” tárgyú, a török elleni küzdelem szükségességéről, lehetőségéről értekezik.

A wolfenbütteli kötet újabb adalékkal gazdagítja Dresser magyar kapcsolatainak rendszerét. Az ajánlás *Szegedi Tamáshoz és Nagytályai Bertalanhoz* szól, de a dedicatio még több magyar nevént említi. Nagytályai Bertalanról Szabó András gyűjtött össze néhány adatot: külföldi iskolázatásának nincs nyoma, 1576–1578 között Gyöngyösön prédikátor, 1584-ben a Mágocsy-birtokon tevékenykedik, így beszél róla Dresser. Mostani 1587-es említése újabb híradás, *beregszászi papsága, éppúgy mint esperesi tevékenysége is ismeretlen volt idáig*.⁷ Szegedi Tamásról jóval többet tudunk. 1569-től a wittenbergi egyetem hallgatója, 1577–1578-ban Korláton prédikátor. 1579–1582 között biztosan munkácsi pap, ezt azonban immáron Dresser alapján kiterjeszthetjük 1587-ig.

Az ajánlás latin szövege a következő:

„Epistola Dedicatoria

DIGNITATE, DOCTRINA, INTEGRITATE & HUMANITATE ANTECELLENTIBUS VIRIS, Dñ. THOMAE ZEGEDINO, Munkaczensis, & Dñ. BARTHOLOMAEO NAGI THALLAI, Berexasensis Ecclesiae in Vngaria Pastoribus, Dominis & amicis suis, pietate & officio summo colandis, S. P.

DVAE SUNT ARTES, quae non solum in amplissimo gradu dignitatis locare homines possunt, sed plurimum etiam vtilitatis ad communes vsus Ecclesiae & Politiae afferre solent: Vna rei militaris, altera eloquentiae. Ab hac enim religio, iustitia, disciplina, & caetera pacis ornamenta retinentur: Ab illa vero hostium impetus, iniuria, & reliqua belli incommoda repellentur. Vtraque arte iam multos annos excelluit Vngaria:// Nam duces habuit scientia rei militaris antecellentes, virtute eximios, & pugnis exercitatos, qui inde usque ab Ioanne Hunniade Turcorum arma partim ab Vngaria depulerunt, partim belli impetum, ad patriae suae moenia consistentem, fortiter sustinuerunt. Quamquam interim res interdum calamitosae ita fuerunt, vt diminui potentiam Vngariae, contra vero hostis opes, & nomen augeri vehementer oportuerit. Quod, siquidem ex veterum rerum monumentis iudicare volumus, inde multo maxima e parte accidisse reperiemus, quod nonnulli pontificiis artibus ab honesto proposito sese abduci sunt passi: cum quidem res praeclaras, maximeque salutare patriae, si suum institutum tenuissent, gerere potuissent. Exemplis id facere longius & planius non est difficile. Nam inde a Matthia vsque non destiterunt Pontifices Romani, nescio qua ambitione, & regnandi cupiditate,

⁷ Széles Andrásnak a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában őrzött *A Beregi Reformált Egyház vidék Esperesstejének története* c. művében olvashatjuk: „Tályai Nagy Bertalan – kiről 1593-ban Jun. 5-én úgy emlékezik a Beregi egyházvidék legrégebbi jegyző könyve, mint akkor már megholt esperestről. Sőt 1593-ban Márt. 2-án is más volt már Beregi esperes; és így 1593-ik esztendő meg előző időre lehet tenni a Tályai esperestségét – Ember Pál Lampéja hibásan írja az ő esperestségét 1597-re, mely idő előtt már bizonyosan régen megholt. A Tályai idejébe 1591-be Febr. 10-én tartott a N. Károlyi zsinat, melybe az Új Kalendarium el nem fogadásáról az úgy nevezett Debreczeni – és Pataki Superintendentiák – úgy a Baranyai papok vetélkedtek; és hogy azon a Zsinaton a Beregi Tracrus követei is megjelentek, Lampe nyilván írja-331. lap.-1591-be Jun. 6.” (Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, Debrecen, I. 32/A. a.1.)

vel ab externis bellis ad intestinas dissensiones, vel fraude inexplabili ad iniusta bella hostibus inferenda Christianos Reges incitare. (Protestáns gondolatmenet a pápistákkaal szemben.) Vt dubium nullum sit, *florentem illam Vngariae partem*, quae Turcis nunc parere cogitur, partim fato tristi, partim pontificiis artibus amissam esse. Sed gratia est habenda DEO, quod non penitus consumi pulcherrimum regnum Vngariae passus est: et laus tribuenda ijs ducibus, qui pro patria vehementissime vexata fortiter propugnarunt. Cladem vero & accepta vulnera deplorare magis quam sanare temporum difficultates, rerumque asperitates, in quas fato aetas nostra incidit, sinunt. Quin summi beneficij loco habendum, quod in hunc vsque diem Duces aliquos Deus in Vngaria excitat, qui ad reprimendum hostem omne studium curamque conuertunt.

Eloquentiae vero cultores, vel certe dicendi peritos tot suppeditat Vngaria, vt neque ad docendum veram religionem, neque ad tuendum iustitiam, neque ad firmandum disciplinam praesidij ei deesse videantur.

Nec iam de summa illa dicendi & scribendi vi copiaque loquor, quae primas semper vrbis pacatisque rebus tenuit, sed de artificio seu facultate, res bonas & necessarias verbis commodis, & sententijs aptis explicandi: qua vix quicquam ad salutem hominum, & ad conseruationem Ecclesiae, post sanctum Dei verbum, a DEO nobis datum est vtilis. Ea enim necessarium est instrumentum, ad intelligendum & tradendum DEI verbum, & ad retinendum in officio ciues: vt qui illa instructus est, non minus domi quam in bello nauare aliquid & efficere possit, quod & DEO gratum sit, & Ecclesiae vtile, totique patriae salutare.

Tali facultate, vos quoque viri ornatissimi, praediti estis. Nam & donum diuinitus tributum habetis docendi verbum DEI diserte, & propositum execquendi susceptum officij munus, ea fide atque constantia, quam & DEI mandatum requirit & dignitas professionis postulat. Eos enim ego inprimis oratores bonos iudico, qui in Ecclesia Filij DEI, tanquam cicadae vocem suauem de arboribus mittentes, mystera Dei & magnifica eius facta palam praedicant & auribus animisque Christianorum inculcant. Vt enim cicadae arboribus insident, vnde prospicere communes casus, & deplorare scelera Tyrannorum, quemadmodum Stesichorus existimauit, possint: Sic concionatores etiam in custodia Ecclesiae, tanquam in specula collocati sunt, vt obseruent, quemadmodum se vnusquisque gerat in retinenda religione, colendaque pietate, & peccata potentum ac subditorum arguant. Tribuit autem Homerus cicadis vocem floridam vel suauem: vnde & concinatorum sermonem eiusmodi esse debere intelligimus, vt & suauitate alliciat auditores ad amplectendum orationem, & sua tamen vi efficacitateque cupiditates frangere, petulantiamque hominum comprimere possit. Haec enim est flexamina illa concinatoris vox, quae moestos solatur, iacentes erigit, afflictos & dissidentes recreat, contumaces vero & iuueniliter ferociterque exultantes reprimat atque coercet. Hoc igitur donum, cum ad vos etiam translatum esse, vel certe diuinitus communicatum vobiscum intelligam: in Ecclesiae oratorum numero locoque iure omni duco.

Commissa est vestrae fidei cura gubernandi Ecclesiam Christi, credita sunt oracula DEI, commendatum mysterium, ex arcano consilio Diuinitatis prolatum per lægon ipsum, Filium DEI, interpretem totius mentis & voluntatis diuinæ. Vere igitur in specula, quæ est antiqua Sion, collocati estis, vt sonetis vocem Christi suauem & lætabilem omnibus pijs & moestis in Ecclesia vobis commendata, terribilem vero impijs & contumacibus, ad frangendum illorum furorem tanquam acuto gladio. Haec profecto summa dignitas est muneris vestri, quod Oratoris estis, concionatores & interpretes DEI, sonantes ipsius vocem, & tanquam cicadae fundentes sonos ad consolandum & viuificandum probos, arguendum vero & terrendum improbos. Quod quamuis per se satis arduum & diuinum sit// munus: tamen admirabilius illud facit locus, in quo virtus vestra, tanquam in campo excurrit atque cognoscitur. Estis enim utrinque septi hostibus Christianæ religionis, qui omnem regni sui conatum in Ecclesie Christi perniciem conuertunt atque meditantur. Ab una enim parte imminet ceruicibus vestris Turca, paucorum milliarium interuallo a vobis seiunctus. Cuius tamen impetum sic repressit hactenus Ecclesie custos, DEI Filius, ut impedire Euangelij cursum penitus non queat. An non vero hoc est miaculum, non minus quam Danielis, conseruati inter leones? Nihil absque vlla dubitatione deest Turcis, ad euertendum Christi nomen & Ecclesiam, præter facultatem, quam illis Christus in hunc usque diem constanter denegat. An non Christus ipse, ut olim leonum rabiem, sedente inter eos Daniele, refrenauit, sic hodie etiam ardorem restinguit Turcicum? Caeci igitur impijque simus, nisi miraculum illud assidue animis & cogitatione comprehendamus, gratiasque tam// forti & vigilantia Ecclesie suæ custodi, Filio Dei, pro eo agamus.

Ab altera vero parte impendet in vestram Ecclesiam Pontificia tyrannis, *quæ Turcicum impetum longe superat*, & delere conatur Euangelium profitentes, non verbo sed ferro, non iure, sed impressione & igne. Ut satis superque conste, non esse alium Antichristum, quam ipsum Pontificem Romanum, qui in Christianos nullam aliam ob causam tantum odium conceptum continet, quam quod Christi Redemptoris unici voce audiunt, eius doctrinam sectantur, & solo ipsius merito confidunt, Papæ vero ἐθελοθρησκείας, abducentes a fide Iesu Christi, reiiciunt. Ut autem Turcos hactenus repressit Deus, ne delere Ecclesiam potuerint: sic huic etiam Antichristo exultanti, tanquam frenos furoris iniiciet Iesus Christus & tandem aliquando *laetissimo suo aduentu* ab eius insidijs & minis Ecclesiam suam liberabit. Tantis igitur cum circumdati sitis hostibus, eo admirabilior est pietas & constantia vestra, quo plus periculi pro//pter professionem doctrinae verae de DEO in vos impendet. Me certe non parum commouet (quoties vestrum exemplum intueor) hæc virtus vestra, & ad amorem in vos pium atque ardentem accendit.

Testis est mihi Deus, & Ungari ipsi qui ad nos, non tam ingenij cultus capiendi, quam verae religionis doctrinae cognoscendæ causa veniunt, me incredibili pene lætitia atque voluptate affici, quoties prædicari ab alumnis illis Ecclesie vestrae audio nunc inclytorum dominorum *Magoclinorum* (sic!) in se munificentiam nunc tuam *Thoma Zegedine* gratificandi liberalem voluntatem, nunc tuum, *Bartholomeæ*

Nagi Thallai, propensum atque inflammatum de multis bene merendi studium. Inprimis vero *Georgij Geoncrij* (sic!) Transtybissanae (sic!) in Vngaria Ecclesiae Superintendententis clarissimi & vigilantissimi mirificam animi alacritatem, officium, operam ac fidem in omnes qui ope, consilio aut commendatione indigent, plaerique summis laudibus efferunt, & oculum, in spectoremque patriae Ecclesiae iure & merito// omni celebrant. Gratissima quoque nuper mihi accidit narratio Michaelis Debrecini, Georgij Caposij, & Matthiae Iuliani de Petro Literato Somogino, viro amplitudine, pietate, virtute & fortunis omnibus decorato, qui sumtus tanta liberalitate in studia Matthiae Iulani facit. Quibus omnibus & singulis non patria solum, verum Ecclesia etiam ipsa tantum non edita voce gratiam se debere profitetur, ut una omnes pij mecum agere gestiunt. Maiorem vero multo refert in extremo iudicio is, qui remunerator est unicus omnium beneficiorum, quae liberali pectore in Ecclesiam conferentur. Ubi ἀκρόαμα illud longe futurum est iucundissimum: Is est, qui Ecclesiae ministros voce sua excitavit, benevolentia complexus est, liberalitate adiuvit. Is denique autor mihi ad ingrediendum haec studia pietatis & literarum extitit.

Etsi autem eo loco ego non sum, ut Ecclesiastico concionatori me comparare possim: huc tamen praecipuas curas & cogitationes meas confero, ut invitem traducamque// discentes ad studium cultumue, eius artificij, per quod dogmata vera in Ecclesia, & aliae doctrinae utiles ac necessariae in scholis, alijsque vitae ordinibus diserte explicantur. Ad quam quidem facultatem cum duo adiumenta DEVS ipse in hoc tempore ordinavit, linguarum scientiam, & dicendi scribendique exercitationem: utrumque subsidium studiosis commendare atque inculcare conor: ut boni oratores siue concionatores aliquando in Ecclesia & Republica Christiana euaere possint.

Ac linguam quidem utramque quotidie doceo, usum vero exercitationemque dicendi & scribendi in orationibus, quoad fert facultas, monstrare soleo. Cum autem plerasque orationes meas separatim hactenus editas, Typographus coniunctas nunc in uno volumine constituisset edere: arbitratus sum me non ingratum vobis officium cultumque esse tributurum, si in nomine vestro apparere, & cum hac honorifica pietatis, eruditionis & constantiae vestrae commemoratione exire atque in vul// gus emanare paterer. Cupio enim hoc velut testimonium meae de vobis praeclearae opinionis conceptae, ex vestris ad me literis, & cum aliorum, tum inprimis *Michaelis Debrecini*, vere pij, eruditi, & officiosi viri, crebris de vobis sermonibus extare. Vos pro perpetua vestra in omnes eruditos, tum in me etiam benevolentia, fide & necessitudine in partem optimam hoc meum factum interpretabimini, & libelli quoque Dedicationem amenter suscipietis, me denique vos animo & studio colentem vicissim haerere in bona parte amoris vestri sinetis. Valet. Lipsiae, Calend. VIIitemb. Anno IESU Christi, 1584.

Matthaeus Dresserus⁸

⁸ A szövegekőzlésben // jelzi a laphatárokat, az ajánlás számozatlan. A nyomtatványban előforduló rövidítéseket feloldottuk: a szóvégi q alakot kiegészítettük (que), de a nasalisok (m, n) is kiírt alakban szerepelnek a vízszintes grafikai jel helyett.

Az ajánlás gondolatmenete részben igazodik a német reformációban elfogadott általános protestáns történetfilozófiai-teológiai érvrendszerhez, részben követi a magyarságról a külföldi közvélemény jelentős részében élő kedvező előjelű leírást, jellemzést. Eszerint két olyan mesterség van, amelyik nemcsak az egyes embernek adhat méltóságot, de még jobban hasznára van a közösségnek. *Ezek egyike a hadi dicsőség, a másik az ékesszólás.* Emekkel ugyanis a vallás, az igazságosság, a tudomány és a békének több más ékessége tartatik meg. Amazzal az ellenség dühe, a jogtalanság és a háború baja verhető vissza. Mindkét művészetben kitűnik Magyarország már hosszú ideje. Megjelenik a továbbiakban Magyarország korabeli kettős attribútuma: a kereszténység védőbástyája (propugnaculum Christianitatis) és a termékeny Magyarország (fertilitas Hungariae) toposza. Kiváló hadvezérek sora birtokolta Hunyadi János óta ezeket a hadtudó erényeket, akik részben a fegyveres törököket elűzték Magyarországról, részben *mint a haza oltalmazó bástyái*, hősiezen visszatartották a háború pusztításait. Miközben míg ezek rombolták Magyarország hatalmát, másik pusztító erő volt a pápaság hatalma; ezt jól láthatjuk Mátyás kora óta. Nem kétséges, hogy a virágzó Magyarország azon része, amely most a törököknek van alávetve, részint a szomorú végzet, részben a pápisták mesterkedése miatt veszett el.

Az ékesszólás valódi művelőit, vagy a beszédben biztosan képzeteket olyanira támogatja Hungaria, hogy nemcsak az igaz hit tanításához, nemcsak az igazságosság védelmezéséhez, sem a tudomány megerősítésének védelmezéséhez nem hiányoznak azok. Könnyed, finom, művészi bőséggel bánnak az oda illő szóval, kifejezésekkel, ami az ember üdvösségéhez, az egyház megőrzéséhez hasznos és az Istentől nekünk adatott – mondja szó szerint a szerző. Ez ugyanis szükséges eszköz Isten szavának a megismeréséhez és megtartásához, az egész haza üdvösségére. Ti is ilyen képességekkel felékesített férfiak vagytok. Ez az a szívre ható szava a prédikátornak, amely a bánatot enyhíti, az elesőket felemeli, a szerencsétleneket és a reményvesztetteket újrateremti, a megátalkodottakat és fiatalon vadul mértékteleket lecsillapítja és fékezi. Majd így folytatja: Ti vagytok ugyanis azok, akik a kereszténységet két oldalról bekerített ellenség minden kísérletét Krisztus egyházában magában a pusztulást visszafordítják. Ennek az ellenségnek az egyike a titeket már régóta szorongató török. Másik oldalról pedig fenyegeti a ti egyházatokat a pápás tirannus, amelyik még a törökök rohamát is felülmúlja és el akarja pusztítani az evangéliumot vallókat, nemcsak szavakkal, hanem fegyverrel, nem joggal, hanem tüllel. Mert nem más az Antikrisztus, mint maga a római pápa. És ahogyan eddig a törököket megfékezte az Úr, ne pusztíthassák el az egyházat, ugyanígy az Antikrisztussal kérkedőket megfékezi, és végre az ő boldogító eljövételével a családságoktól az ő egyházát megszabadítja. – (Dresser láthatóan eschatológikus közegben, a wittenbergi történetteológiai dimenzióban értelmezte saját jelenét, ez pedig nagyon ismerős és elfogadott lehetett magyar kortársai számára, hiszen annak számos változata ott keringett már fél évszázada a magyar reformáció irodalmában.) Engem mélyen megindít a ti állhatatos példátok. A magyarok hihetet-

len kitartással és szorgalommal törekednek az igaz tanok elsajátítására, ezt hallom Mágocsy, Szegedi Tamás, Nagytályai Bertalan esetében – fordul hozzájuk a szerző. – Kiváltképpen Gönci György, a tiszántúli püspök hivatalában, munkálkodásával, hitével, tanácsaival sokakat segít. Debreceni Mihály, Kaposi György és Gyulai Máté egybehangzóan dicsőíti Somogyi Literatus Péter (de Petro Literato Somogino) kiválóságát, kegyességét és fautori bőkezűségét, amivel különösen Gyulai Máté (Matthiae Iulani) tanulmányait pártfogolta.

Ez a Somogyi Péter bizonyosan azonos azzal a Nyírbátori Somogyi Péterrel, akiről Botta István írta a legtöbbet.⁹ Somogyi Péter „...literátus ember volt... Barátja, pártfogója, támogatója volt a művészetnek, tudománynak, nyomdászatnak, egyháznak. Báthori István udvarában került barátinak mondható jó viszonyba *Rimay Jánossal*... Ura példájára Nyírbátori Somogyi Péter is odaadó pártfogója volt az egyháznak, a papnak készülő diákoknak...”¹⁰ Félegyházi Tamás egyik műve az ő támogatásával jelent meg, ugyancsak segítségével tanult Wittenbergben Buza Mátyás (Matthias Buza Gyulanus, Dressernél Iulanus), róla még 1587-es végrendeletében is megemlékezik, és további pénzadományban részesíti hazatérése után.¹¹ Minderről tudomása lehetett Dressernek, erre vonatkozik az ajánlás néhány sora: „*Gratissima quoque nuper mihi accidit narratio Michaelis Debrecini, Georgij Caposij, & Matthiae Iuliani de Petro Literato Somogino, viro amplitudine, pietate, virtute & fortunis omnibus decorato, qui sumtus tanta liberalitate in studia Matthiae Iulani facit.*” Végül arra kéri a szerző magyar ismerőseit, hogy írásban mondják el néki most megjelent könyvéről a véleményüket, ahogyan eddig is megkeresték leveleikkel, különösen Debreceni Mihály tette azt gyakran (ex vestris ad me litteris, & cum aliorum, tum inprimis Michaelis Debrecini).

Ez is azt bizonyítja, hogy még értékes levelezés lappanghat valahol, amely ennek a kapcsolatrendszernek a dokumentumait tartalmazhatja. A kutatás ebben az irányban sikerrel kecsegtethet, amint általában hasznos lenne Dresser más műveinek tüzetes vizsgálata, a magyar távlat további szempontjait érvényesítve; beleértve ebbe a történetológiai, historiográfiai látásmód elemeit, a magyar történelem értékelésének, tárgyalásának Dressernél előforduló jellemzőit.

⁹ BOTTA István, *Melius Péter ifjúsága*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1978, 39–46, a *Nyírbátori Somogyi Péter* c. fejezet. A kortárs, dunántúli-felvidéki azonos nevű Somogyi Pétert Botta azonosítja Melius Juhász Péterrel. A korszakkutatás ezt a feltevést mostanában egyre inkább elutasítja. Arról nincs tudomásunk, hogy Dresser ismerte volna Melius Juhász Péter nevét és megemlékezett volna róla valamelyik művében.

¹⁰ *Uo.* 42–43, 45.

¹¹ *Uo.* 185. „Matthias Diak ha ki jü Witebergabol hagiok neki ruhazattyara tizenöth forinthoth.”

UNBEKANNTE WIDMUNG MATTHAEUS DRESSERS
AN UNGARISCHE STUDENTEN AUS DEM JAHRE 1587

Der Leipziger Professor Matthaeus Dresser hatte rege Kontakte zu dem protestantischen Schrifttum im Ungarn des 16. Jahrhunderts: Er hatte grosses Interesse für die historischen Begebenheiten in Ungarn und besondere Sympathie für die sg. Philippisten. In seinem ungarischen Bekanntenkreis sind besonders die beiden Grossherren Gáspár und András Mágoösy samt ihren Alumnen hervorzuheben. Seine Bekanntheit in Ungarn kann auch durch handschriftliche Quellen kirchenhistorischer Art bestätigt werden. Der Verfasser hat in einem seiner Werke eine unbekannte Widmung an zwei junge Ungarn, namens Tamás Szegedi und Bertalan Nagytályai gefunden (der Band mit der *Signatur 130.2 Rhet* ist im Bestand der Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel). Im Aufsatz wurde die lateinsprachige Widmung veröffentlicht und die von Dresser verwendeten Topoi wie *propugnaculum Christianitatis* sowie *fertilitas Hungariae* im Kontext der zeitgenössischen Propaganda interpretiert.